

„ვეფხისტყაოსნის“ თურქული თარგმანის ზოგიერთი საკითხისათვის

ნიქაბაძე ნონა

შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი

<https://doi.org/10.52340/idw.2021.511>

აბსტრაქტი. თარგმანის თეორიამ დამოუკიდებელ დისციპლინად ჩამოყალიბებისთვის გარკვეული გზა განვლო. თარგმანის კომუნიკაციური მიმართულება გვიჩვენებს თუ რამდენად მნიშვნელოვანია ორიგინალი ტექსტისადმი „ერთგულება“ და თარგმანის დროს აუცილებლად გასათვალისწინებელია კულტურული ასპექტი. არსებობს „ვეფხისტყაოსნის“ სრული ტექსტის ერთადერთი თურქული თარგმანი, რომელიც პროფ. ბილალ დინდარსა და ასისტ. პროფ. ზეინელაბიდინ მაქასს ეკუთვნის. პროფ. ბილალ დინდარი 1990 წელს საქართველოში სამეცნიერო კონგრესზე მიიწვიეს, სწორედ მაშინ ესტუმრა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს, სადაც მსოფლიოს სხვადასხვა ენაზე „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანები უნახავს. გული დაწყვეტია, რადგან თარგმანებს შორის თურქული თარგმანი ვერ იპოვა. სწორედ ამის შემდეგ მიიღო „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმნის გადაწყვეტილება. ბილალ დინდარმა თარგმნის პროცესში, სერგი წულაძის „ვეფხისტყაოსნის“ ფრანგული თარგმანითა და აჰმეთ ჯევათის აზერბაიჯანული თარგმანით ისარგებლა. თარგმანში ვხვდებით განსხვავებებს, რომლებიც განპირობებულია განსხვავებული ქრისტიანული და მუსლიმური კულტურებით, ასევე სხვადასხვა ენობრივი სისტემით და ისტორიული მეხსიერებით.

ნაშრომში განხილულია „ვეფხისტყაოსნის“ თურქული თარგმანის ორიგინალთან მიმართების ერთ საკითხს, კერძოდ, სიტყვათა კლების შემთხვევებს. თარგმანში გამოტოვებულია და არაა თარგმნილი ქართული კულტურისთვის ნიშანდობლივი რეალიები (**ჩანგი, მოლიზღარი, წყლული, მუფარაბი**), თუმცა ზოგიერთ რეალიას თურქულ ენაში მოეპოვება შესატყვისი (**çeng, yara, ilaç**), მაგრამ მთარგმნელი არ თარგმნის. ასევე კლება დასტურდება სინონიმებისა და შედარებების თარგმნისას (**კრძაღვით და რიდითა; ქუშად და დაღრეჯით; უკადრი;**) რითაც „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორს დამატებითი დინამიკა შემოაქვს ტექსტში. თურქულ თარგმანში ამ შედარებებისა და სინონიმების უთარგმნელობამ თარგმნილი ტექსტის დინამიკის რღვევა და ტექსტის დინამიკური სურათის შემსუბუქება გამოიწვია. გამომდინარე აქედან, თარგმანი ვერ ახდენს ისეთივე ზემოქმედებას, როგორც ორიგინალი ტექსტი და მდორე თხრობად იქცევა.

საკვანძო სიტყვები: „ვეფხისტყაოსანი“, თარგმანი, თურქული თარგმანი, რეალია, კლება.

ტერმინ „თარგმანს“ რამდენიმე მნიშვნელობა აქვს: თარგმანი არის შედეგი (თარგმნილი ტექსტი) ან პროცესი (თარგმანის აქტი). თარგმანი ორ განსხვავებულ ენას შორის მიმდინარე პროცესია.

„მე-12 საუკუნის ქართული პოეტური კულტურის გვირგვინი და დღემდე დაუძლეველი მწვერვალია შოთა რუსთაველის უკვდავი პოემა „ვეფხისტყაოსანი“ (კეკელიძე, ბარამიძე, 1987:246).

„ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანის ისტორია მე-19 საუკუნის დასაწყისიდან იწყება. იგი მსოფლიოს არაერთ ენაზეა თარგმნილი, არსებობს „ვეფხისტყაოსნის“ პროზაული თარგმანებიც;

„ვეფხისტყაოსნის“ სრული ტექსტის ერთადერთი თურქული თარგმანი პროფ. ბილალ დინდარისა და ასისტ. პროფ. ზეინელაბდინ მაქასის სახელს უკავშირდება. პროფ. ბილალ დინდარი 1990 წელს საქართველოში სამეცნიერო კონგრესზე მიიწვიეს, სწორედ მაშინ ესტუმრა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს, სადაც მსოფლიოს სხვადასხვა ენაზე „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანები უნახავს. გული დაწყევტია, რადგან თარგმანებს შორის თურქული თარგმანი ვერ იპოვა. ის ამბობს: „მიუხედავად იმისა რომ აჭარულ დიალექტს კარგად ვფლობდი, ქართულ ენასა და ლიტერატურას არ ვიცნობდი. რის გამოც შოთა რუსთაველის ვეფხისტყაოსნის თარგმნის სირთულე აზერბაიჯანული ენისა და ლიტერატურის მცოდნე მეგობრის ასისტ. პროფ. ზეინელაბდინ მაქასის დახმარებით დავძლიე...“ (Dindar, Makas 1991:2) მთარგმნელი აქვე დასძენს, რომ თარგმნის პროცესში, სერგი წულაძის ვეფხისტყაოსნის ფრანგული თარგმანითა და აჰმეთ ჯევათის აზერბაიჯანული თარგმანით ისარგებლა. ვეფხისტყაოსნის თურქული თარგმანი ქალაქ სამსუნში 1991 წელს გამოიცა.

ნაშრომში განვიხილავთ „ვეფხისტყაოსნის“ თურქული თარგმანის ორიგინალთან მიმართების ერთ საკითხს, კერძოდ, სიტყვათა კლების შემთხვევებს.

წყარო ტექსტიდან სამიზნე ენაზე თარგმნილი არაა შემდეგი ლექსიკური ერთეულები: **ჩანგი, მოლიზღარი, წყლული, მუფარაზი.**

*მეფე საწოლს შემოვიდა სევდიანი, დაღრეჯილი
მისგან კიდევ არვინ შეჰყვა, ავთანდილ უჩს ვითა შვილი
ყველა კაი გაიყარა, ჯალაზი ჩანს არ-დაჯრილი
გაბედითდა სიხარული, ჩალანა და ჩანგი ტკბილი*

*Şah çekildi makamına, asık surat, kalbi yara,
Yalnız Aftandil mahremdi, başkası girmede ora.
Dağıldı tüm derber ehli, toplanmadı çoluk-çocuk,
Şahın keyfi düzelmedi; yürek sanki bir bir pare.*

ჩანგი (<http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=39&t=5365>) განმარტებულია შემდეგნაირად: „ქართული ხალხური გამოსაკრავი სიმებიანი საკრავი, არფის მაგვარი...“. თურქულ ენაში ჩანგის მსგავსი მუსიკალური ინსტრუმენტის სახელწოდება **Çeng** გვხვდება; „Açık arplardan köşeli arplar grubuna giren çalgıdır...Benzer çalgılar İran'da Chang, Gürcistan'da Changidir“ (მუსიკალური ინსტრუმენტი, რომელიც არფას ინსტრუმენტთა ჯგუფს მიეკუთვნება, მსგავსი ინსტრუმენტები ირანში „ჩანგ“, ხოლო საქართველოში „ჩანგის“ სახელწოდებით გვხვდება) (Kuzucular 2015:1). მიუხედავად მიახლოებული შესატყვისის არსებობისა მთარგმნელმა ეს ქართული რეალია არ თარგმნა.

*წავიდა მონა საუბრად მის ყმისა გულ-მდულარისად,
თავ-ჩამოგდებით მტირლისა, არ ჭკრეტით მოლიზღარისად.
მუნვე წვიმს წვიმა ბროლისა, ჰგია გიმრისა ღარი სად,
ახლოს მივიდა, მოსცალდა სიტყვისა თქმად აღარისად.*

*Bir kul ona yanaştı ki, bilsin acep nedir derdi,
Hayal aleminde gördü gözü yaşlı cengaveri.
Kara gözler akıtıyor billur gibi katreleri,
Kul düşündü: Onunla konuşmanın değil yeri.*

ლექსიკური ერთეული „მოლიზღარისად“ მთარგმნელს არ აქვს გადატანილი თურქულ თარგმანში.

*უბრძანა, თუ: „წადი, უხმე! უმისობა ვით გავსძლეო?
მოახსენე: „რად დაჰბრუნდი შენ, მამისა სიცოცხლეო?
მოდი, ჭმუნვა გამიქარვე, გულსა წყლულსა მეწამლეო,*

გითხრა ჩემი სამიზნო, მე თუ ლხინთა რათ დავლეო.“

*Şah buyurdu: Çağır gelsin, ondan ayrı yaşıyamam,
Kızım niye geri döndü, tez sor benim hayatımdan.
Gel derdimi arz edeyim, sen de iyi dinle bari,
Kurtar beni dertlerimden, ümit üzmeğim canımdan.*

თურქულ ენაში ასევე აზრობრივად იგივე შესატყვისი აქვს ლექსიკურ ერთეულ **წყლულს**, რომელიც ორიგინალ ტექსტში **ჭრილობის** მნიშვნელობით გვხვდება, პირდაპირი თარგმანი **ülser**-ია, რომელსაც მხოლოდ და მხოლოდ სამედიცინო დატვირთვა აქვს და გულისხმობს კუჭის წყლულს. ხოლო, **yara**, რომლის მნიშვნელობებიცაა 1)ჭრილობა, იარა; 2)ტკივილი, ტანჯვა, წუხილი, იგივე მნიშვნელობა აქვს, რაც წყლულს. დივანის ლიტერატურაში¹² ხშირად ვხვდებით **yara 's** მიჯნურთა მდგომარეობის აღწერისას. მაგ: "Aşğın yaralarının sebebi aşktır"-მიჯნურის წყლულის გამღვივებელი სიყვარულია (Akdemir 2007:38).

*ბრძანა: "შვილო, რაზომცა მჭირს საქმე სავაგლახია,
შენი ჭვრეტა და სიახლე ლხინადვე დამისახია,
მომქარვებელი სევდისა, მართ ვითა მუფარახია.
ვეჭვ, რა სცნა, შენცა მამართლო, ჩემი სულთქემა და ახია.*

*Şah buyurdu: Çok haklısın, gamın esiridir gönlüm,
Kalbimin tek tesellisi, her sevincim sensin benim.
Sen görünce gam dağılır...lakin benim ah-nalemin
Sebebini bilmiş olsan, hak verirsin, ey güzelim!*

ვეფხისტყაოსანში ვხვდებით „სევდის მუფარახი“, **მუფარახი**, წამალს, გუნებაზე მომყვანს ნიშნავს, (<http://www.nplg.gov.ge/saskolo/index.php?a=term&d=18&t=4699>) თურქულ ენაში გვხვდება „**hüznün ilacı**“ (Ferşadoğlu 2013:1) იზაფეთური¹³ კონსტრუქცია, რაც „სევდის წამალს“ ნიშნავს, თუმცა მთარგმნელს **მუფარახის** შესატყვისი **ilaç** ლექსიკური ერთეულიც არ აქვს გამოყენებული სამიზნე ტექსტში.

სიტყვის კლება დასტურდება შემდეგ ტაეპშიც:

ავთანდილ ლალი, უკადრი მივა, არვისგან ჰრცხვენოდა

Aftandil çok sevinip, istek ile düştü yola (გახარებული ავთანდილი, წადილით გზას გაუყვა)

მიუხედავად იმისა რომ თურქულ ენაში ზემოთ მოცემული ტაეპის ყველა ლექსიკურ ერთეულს აქვს შესატყვისი, თარგმნილი არაა შემდეგი სიტყვები: **უკადრი.... არვისგან ჰრცხვენოდა**.

შემდეგ ტაეპებში გამოტოვებულია ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც ერთმანეთის სინონიმებს წარმოადგენენ:

მონამან სელნი დაუდგნა, დაჯდა კრძალვით და რიდიითა

Hizmetçinin getirdiği iskemlede kumandanlar kumandanı

Oturarak sevinç ile seye daldı nazlı yarı.

რად ვზი ქუშად და დაღრეჯით ასრე მიხდილი ცნობისა?

Sebebini bilir misin kalbimdeki bu mihretin?

თურქულ თარგმანში დინამიკა დარღვეულია, წყარო ტექსტიდან სამიზნე ენაზე

¹² კლასიკური თურქული ლიტერატურა (XII-XIII ს), რომელიც ანატოლიაში სპარსული ლიტერატურის გავლენით ჩამოყალიბდა; Agah Sırrı Levend, Divan Edebiyatı: Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, İstanbul, 2017, გვ. 13-15.

¹³ იზაფეთი-მსაზღვრელ-საზღვრულის კონსტრუქცია

თარგმნილი არაა შედარებები, რის გამოც შემსუბუქებულია ტექსტის დინამიკური სურათი. გამომდინარე აქედან, თარგმანი ვერ ახდენს ისეთივე ზემოქმედებას, როგორც ორიგინალი ტექსტი და მდორე თხრობად იქცევა.

ტაეპში: *მოახსენა ყმამან: „მზო, ვინ გიშერი აწამწამე“* - თარგმნილი არაა „*ვინ გიშერი აწამწამე*“ (ვისაც წამწამებად გიშერი გაქვს).

Oh! Güneşim benim! Diye, cevap Verdi koç Aftandil.

წყარო ტექსტში მოცემული მეტაფორა *გიშერი*, რომელიც *შავ წამწამებს* გამოხატავს, თარგმანში დაკარგულია. მიუხედავად იმისა რომ თურქულ ენაში გიშრის შესატყვისი არსებობს (*Oltu taşı*), შავ წამწამს გიშერს არ ადარებენ, იყენებენ ზედსართავებს *kara, siyah (შავი)*. „*დივანის ლიტერატურაში სილამაზის გამომხატველი ელემენტები: თმა, წარბი, თვალი, წამწამი შავია*“ (Sefercioğlu, 2017:142).

როგორც დავინახეთ, „ვეფხისტყაოსნის“ თურქულ თარგმანში გვხვდება სიტყვათა კლების არაერთი შემთხვევა, რაც განპირობებულია ორი განსხვავებული კულტურის ფაქტორით, სათარგმნ ენაში შესატყვისის უქონლობით. რის გამოც შემსუბუქებულია თარგმანის დინამიკური სურათი.

ლიტერატურა:

- 1) კეკელიძე კ., ბარამიძე ა. (1987): ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია (V-XVIII სს.), თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა
- 2) Akdemir, A. (2007): Divan Şiirinde “Cünün” ve “Mecnün” Kavramları ile Bu Kavramların Fehim-i Kadim Dîvânı'ndaki Kullanımı, bilig , Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, Bahar, sayı 41
- 3) Agah Sırrı Levend, (2017): Divan Edebiyatı: Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, İstanbul,
- 4) Dindar B., Makas Z. (1991): (Çeviri) Kaplan Postlu Şövalye; Eser Matbaası, Samsun
- 5) Ferşadoğlu, S. (2013): Hüznün ilâcı, kederin düşmanı https://www.yeniasya.com.tr/saliha-fersadoglu/huznun-ilaci-kederin-dusmani_210049
- 6) Kuzucular, Ş. (2015): Çeng ve Çengi (Divan Şiirinde Çeng ve Çengi)
- 7) Sefercioğlu, N. (2012): “Yazı ve Yazı İle İlgili Unsurların Divan Şiirinde Kullanılışı”.ErişimTarihi:17.08.2012 <https://docplayer.biz.tr/28687895-Yazi-ve-yazi-ile-ilgili-unsurlarin-divan-siirinde-kullanilisi.html>

"The Knight of the Panther's Skin" - Some Issues of the Turkish Translation

Nikabadze Nona

Shota Rustaveli State University, Batumi

Abstract

Translation theory has gone some way towards becoming an independent discipline. The communicative direction of translation shows the importance of " fidelity " to the original texts and it is also essential to consider its cultural aspect. There is only a single completed Turkish translation of "The Knight in the Panther's Skin", which was translated by Dr Bylal Dindar and Dr Zeynelabidin Makas. In 1990, Dr Bylal Dindar was invited to Georgia for the scientific congress. It was then that he went to the Tbilisi State University where he discovered the different world language translations of "The Knit of the Panther's Skin". He became wistful when he could not find the Turkish translation. He thus decided to translate the poem into Turkish. In the translation process, Dr. Bylal Dindar utilized the French and Azeri translations of "The Knight in the Panther's Skin" translated by Sergi Tsuladze (French) and Ahmet Jevat (Azeri). The two translations are different, which is due to the differences between Christian and Muslim cultures, as well as different language systems and historical memory.

The research discusses a topic of the Turkish translation of "The Knight in the Panther's Skin", in particular, the occasions of the word absences. Translation misses and does not translate

the important Georgian realis (Changi, Molizghari, Tskluli, Mufarexi), The translation is missing and does not translate the important Georgian realis (Changi, Molizghari, Tskluli, Mupharexi), unless some of these realis have a Turkish equivalent (çeng, yara, ilaç), but the translator does not provide a translation. Similarly, the word omitting is confirmed in the synonyms and in the translation of the comparatives (Krdzalvit and Redit, Qushad and Daghrejit, Ukadri), beneath which the author of "The Knight in the Panther's Skin" introduces another dynamism into the poem. This is why the Turkish translation has lost its dynamism while these synonyms and comparatives are not translated at all, thus simplifying the image of the dynamism of the text. Therefore, the Turkish translation does not have the same influence as the original text and is obscured to retell.

Keywords: "The Knight in the Panther's Skin", Translation, Turkish Translation, Realis, Omitted